Organ for SOR

Rapport

UNIVERSITETSBIBLIOTEKET I OSLO

Nr. 2 1990 36. årg.

Idédugnad om uløste omsorgsoppgaver: Nye utfordringer venter frivillige organisasjoner

Integrering: "Fritiden har muligheter"

Integrering i skolen: Hva er best for den enkelte elev?

Nye veier i seksualundervisningen

SAMORDNINGSRÅDET – Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for psykisk utviklingshemmede

ISSN 0802-2224

Rapport

Utgiver: SAMORDNINGSRÅDET – Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for psykisk utviklingshemmede

Leder: Orvar Thorsrud, Lyngv. 8, 2312 Ottestad, tlf. 065/76 675

Sekretær: Tormod Mjaaseth, Hamreheia 17, 4631 Kristiansand S., tlf. 042/90 571

Redaktør: ÅSE STAUDE

Bladet kommer ut med
6 nummer i året.
abonnementspris kr. 80,– pr. år.
løssalgspris kr. 15,– pr. nr.

ABONNEMENT/ADRESSE-FORANDRINGER:
Forretningsfører **Alf Skansen**
Teglvegen 2, 2312 Ottestad
Tlf.: 065/77 151 el. 065/76 111
Bankgiro: 1813.10.53580
Postgiro: 5 09 47 35

ANNONSER:
RAPPORT
Postboks 98, 3570 Ål
Tlf.: 067/81 694
Bankgiro: 2320.07.17384

MANUSKRIPTER
sendes redaktør **Åse Staude**
Homans vei 18, 1310 Blommenholm
Tlf.: 02/54 14 21

SOR's Forskningsfond:
Gunnar Brekke
Haukelandsbakken 2
5009 Bergen
Tlf. 05/20 02 30

I DETTE NUMMER:

Organisasjonene som veiviser ... s. 33

Idédugnad om uløste omsorgsoppgaver: Nye utfordringer venter frivillige organisasjoner ..... s. 34

Nytt fra SOR ..... s. 36

Integrering: "Fritiden har muligheter" ..... s. 37

Integrering i skolen: Hva er best for den enkelte elev? ..... s. 39

Nye veier i seksualundervisningen ..... s. 41

Nye bøker ..... s. 43

"vi har noen voksne søsken" ..... s. 44

SOR-konferanse i vest ..... s. 46

SOR-konferanse i nord ..... s. 48

HVPU-reformen: Multihandikappedes behov i framtiden ..... s. 50

Bruk av tekniske hjelpemidler .... s. 52

Desentraliserte teatertilbud ..... s. 54

Smått om stort ..... s. 55

"gunn vil bo alene" ..... s. 58

Organisasjonene som veiviser

«Et sentralt spørsmål i tiden som kommer blir å lykkes i en arbeidsfordelig/grenseoppgang mellom offentlig og frivillig arbeid», heter det i en kommentar til SOR's handlingsprogram (1988–90), der refleksjoner om dagens og morgendagens samfunn kommer til uttrykk: den sosiale tomheten som brer seg, rotløsheten og mangel på medansvar.

Et kultursamfunn kan måles etter evnen til å løse samfunnsoppgaver i fellesskap. Vi trenger det sosiale engasjementet som frivillige organisasjoner representerer: idealismen, solidariteten og gjensidigheten. Villige hender. Menneskelige ressurser.

HVPU-reformen stiller oss overfor nye utfordringer og nye oppgaver, som venter på å bli løst i lokalsamfunnene. Organisasjonene kan vise vei som så ofte før. Historien gir oss en rekke eksempler på hvordan de har forberedt myndighetene på nye ansvarsområder.

SOR ser det som en plikt å stimulere til at konkrete nærmiljøtiltak settes i verk til beste for personer med psykisk utviklingshemming. Rådet er bl.a. opptatt av hvordan yrkesorganisasjonene og humanitære organisasjoner møter samfunnet, hvordan organisasjonene kan samarbeide uten å konkurrere, hvordan lykkes uten å overta offentlig ansvar osv.

Temaene blir satt inn i en sammenheng gjennom SOR's kanaler: gjennom ulike konferanser, Forskningsfondet og ikke minst her i «Rapport». I denne forbindelse en melding til medlemsorganisasjonene: dere har tråkket opp løypa før i takt med samfunnsutviklingen – gjør nye tiltak kjent gjennom «Rapport»!

åst -

Idedugnad om uløste omsorgsoppgaver:

Nye utfordringer venter frivillige organisasjoner

– Dette er bare første skritt. Fortell oss hvor dere ser udekkede behov og nye utfordringer. Vi har en jobb å gjøre sammen, sa sosialminister *Wenche Frogn Sellæg* til representanter for et hundretalls frivillige organisasjoner som var møtt fram til Idedugnad om uløste omsorgsoppgaver.

Et supplement

Nå har ikke Regjeringen tenkt å løpe fra sitt ansvar, bedyret statsråden. Fortsatt skal etat, kommune og fylkeskommune ha hovedansvaret for helse- og omsorgstilbudene til folket. Men frivillig innsats som supplement blir nødvendig for en rikere livskvalitet og et tryggere velferdssamfunn.

Etter oppfordringen ifjor høst er det kommet inn et femtitalls prosjektforslag fra organisasjonene. Bl.a. har Norges Idrettsforbund konkrete forslag når det gjelder miljøarbeid blant unge med psykisk utviklingshemming på alle nivåer. 19 kretser og ni særforbund er i sving med ideer. Prosjektene forøvrig omfatter oppsøkende kontaktarbeid, selvhjelpsgrupper, fritids-/aktivitetstiltak m.m. overfor barn, eldre og ensomme, syke og funksjonshemmede, innsatte og innvandrergrupper. Mange er opptatt av ensomhet i velferdssamfunnet, der offentlige organer kommer sørgelig til kort.

Økonomiske rammebetingelser

Sosialministeren viste til Lysebu-erklæringen, der det heter at «ideelle organisasjoner gis bedre arbeidsvilkår slik at de i større grad kan være med å løse viktige samfunnsoppgaver bl.a. i omsorgssektoren».

Departementet peker på store ressurser som finnes i landsomfattende

lag og foreninger, gir uttrykk for ønske om større aktivitet og er villige til å drøfte økonomiske rammebetingelser. Bl.a. er skattefradrag for gaver til organisasjonene, lotteriloven og myndighetenes politikk på området til utredning i Finansdepartementet for tiden.

Administrasjon av frivillighet

Et nært samspill av alle tilgjengelige ressurser blir nødvendig. Departementet er opptatt av organisasjonsstrukturen og antyder samarbeidsmodeller. Behov for lønnede stillinger til folk som kan organisere frivillig innsats presser på; det vil skape kontinuitet i tiltakene og ivareta samarbeidet.

Behovsorientert omsorg

Generalsekretær Odd Grann i Norges Røde kors vil ha behovsorientert omsorgsarbeid og ikke som nå tilbudsorientert. Oppgavene er mange og mye kan gjøres, men la det bli slutt på å basere innsatsen på gjetting og følelser! Sosialapparatet i nærmiljøet vet konkret hvor skoen trykker, opprett samarbeid med felles sentral!

Det er på grasrota frivilligheten har sitt virke, ofte nybrottsarbeid i forkant av offentlige tjenester. Vi må ha råd til en rik flora med forsøksprosjekter. Så må det være myndighetenes oppgave å definere en gjennomførbar politikk for frivillig innsats, akseptere og inkludere organisasjonene som en reell ressurs

og pålegge stat og kommune å samarbeide med dem om omsorgsoppgavene.

Men også frivillighet koster. Organisasjonene trenger ressurser til driften. Ifølge generalsekretæren må staten budsjettere med 300 mill. kroner pr. år fra 1991 til utviklingsmidler for frivillig innsats på lokalplanet.

Kommuner med åpen dør

Turid Wikstrand Iversen, ordfører i Drammen og nestleder i Norske Kommuners Sentralforbund, oppfordrer kommunene til større samarbeid med frivillige organisasjoner. Tiden er inne, og kommunene må være pådriveren.

Holdningen «å bry seg om hverandre» skaper et mykere samfunn. Vi må lære å respektere hverandres roller.

Mange organisasjoner har konkrete prosjekter å sette ut i livet. Bank på ordførerens dør! Det er åpen dør i de fleste kommunene, tror Wikstrand Iversen.

Avvisning fra to

Mens det er skepsis i NFPU, tar to interesseorganisasjoner klart avstand fra fra idedugnaden og «aksepterer ikke å skyve oppgaver over på frivillige organisasjoner». Å gjenreise 90-årenes solidaritetssamfunn må være et offentlig ansvar, mener Rådet for Funksjonshemmede og Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon (FFO). Humanitære organisasjoner og funksjonshemmedes organisasjoner kan i fellesskap identifisere helse- og omsorgsoppgaver i lokalsamfunnet, foreslår FFO, men skal hjelpen skje på brukernes premisser, må funksjonshemmedes organisasjoner selv ha styringen på utvidelse av tiltak. – Gjør noe med driftstilskuddet, og vi skal gjøre noe med uløste oppgaver», lovet generalsekretæren i FFO.

Forøvrig spirer og gror det i lokalsamfunnene, ifølge innleggene som var mange og preget av realisme, vilje til nytenkning og forsterket innsats.

NYTT FRA SOR • NYTT FRA SOR • NYTT FRA SOR

Gave til forskning

Hjerteklubben i Lunner har også i år ytet 10.000 kroner i bidrag til Samordningsrådets Forskningsfond.

– Det er på tide å tenke nytt. Integrering er noe mer enn bare å bo i vanlig bomiljø, sier kulturarbeideren i Rana, Geir Johannessen.

INTEGRERING:

«Fritiden har muligheter»

– Integrering av psykisk utviklingshemmede har størst muligheter i kultur- og fritidslivet. Men skal begrepet bli noe mer enn tomt prat, må vi overvinne den innbilte motstanden og tenke nytt, sier *Geir Johannessen* i Rana, landets første kommune med egen kulturarbeider for denne gruppen.

Ranasamfunnets problemer kjenner vi fra mediene. Ikke dessto mindre; nå foran avviklingen av HVPU var Rana først ute med kulturarbeider for planlegging og igangsetting av kulturaktiviteter for kommunens 50 personer med psykisk utviklingshemming: dels hjemmeboende, dels i HVPU-institusjoner eller vernede boliger, noen med skole/HVPU-sysselsetting, men alle stort sett ensomme og utafor i lokalmiljøet.

Integrering = samhandling

Integrering er noe mer enn bare å bo i et vanlig bomiljø. Personer med psykisk utviklingshemming deltar lite i integrerte aktiviteter, svært mange er uten tiltak og venter på at andre skal dra dem med på noe. De har alltid vært avhengige av andre, all aktivitet har skjedd på andres initiativ.

Mange vil også i fremtiden trenge tilrettelagte særtilbud. Uten dem ville det bli et utarmet kulturliv for mange. Men den relativt nyansatte kulturarbeideren vil arbeide for at fritiden skal bli oppdaget som kanskje den største muligheten for integrering og prioriterer ut fra dette , slik han uttalte på Ul's (tidl. STUI) 15. konferanse i Haugesund. Skal begrepet bli noe mer enn bare svada, minner han om at integrering betyr gjensidig tilpassing til samhandling.

«Innbilt motstand»

Om motstand mot deltaking av psykisk utviklingshemmede finnes i enkelte miljøer, er den innbilte motstanden betydelig større, mener kulturarbeideren i Rana. Begge typene kan overvinnes gjennom holdningsarbeid, informasjon, motivasjon og støtte. Det viktigste er å få til eksemplarer som viser at det går.

Kulturarbeideren vil arbeide for at organisasjoner og lag oppretter tilbud som legger vekt på selve aktiviteten og gleden fremfor store krav til evner, ytelse og satsing.

Ledsagertjeneste

Støttekontakt er vel og bra, helt nødvendig for de fleste for kafebesøk, kino, teater m.m., men øker den graden av integrering og mulighet for nye venner?

Geir Johannessen slår til lyd for fleksibel ledsagertjeneste, organisert av det offentlige eller frivillige organisasjoner, som gjør det mulig å bestille ledsager etter behov. Brukeren blir dermed likeverdig og «stengslene» mindre. En annen mulighet er at det møter folk opp til en kinoforestilling e.a. som er sammen med dem og følger hjem.

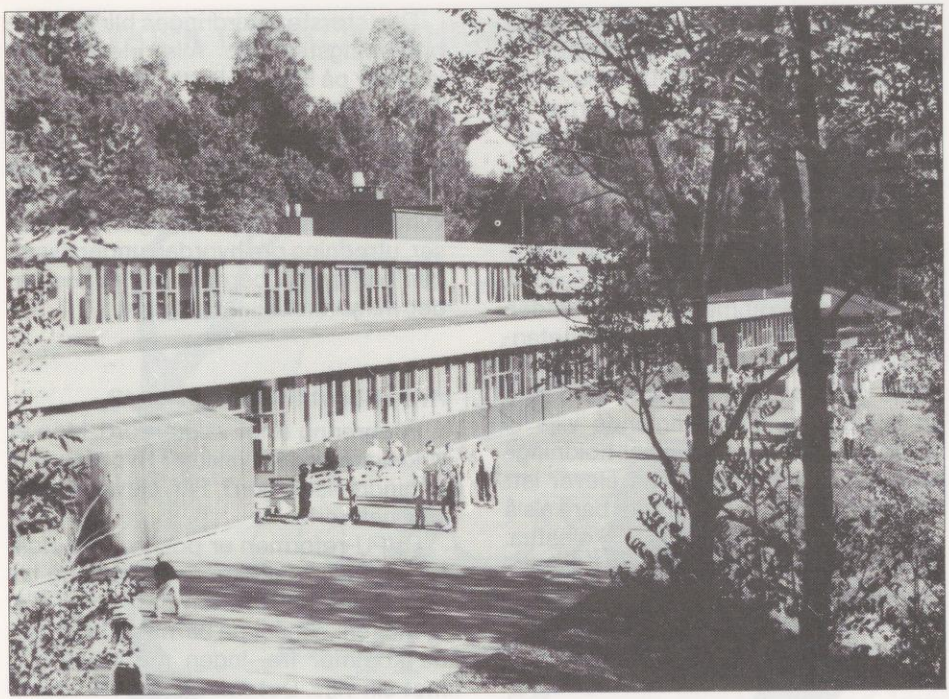
Folk med psykisk utviklingshemming må selv få velge fritidsaktiviteter, påpeker han. Dette kan gjennomføres når alternativene blir konkretisert via symboler som bilder, gjenstander e.a. Gjennom valg har den enkelte mulighet for å bygge opp egne interesser.

En solid basis

-Integrerte tilbud er ikke aktuelle hvis man mangler noen å gå sammen med og ikke tør å gå alene. Svake grupper er avhengige av å ha en solid basis for å føle trygghet og tilhørighet,venner, kontakter, interessefellesskap.

Kulturarbeideren ønsker et møtested, ikke først og fremst som alternativ til integrerte aktiviteter, men et sted å finne styrke og støtte til å bryte grenser og ta del i vanlige aktiviteter. Her kan man koble to som ønsker å gå på disco, men ikke tør gå alene. Her kan man høre ting som andre er med på osv.

En solid basis er nødvendig når man skal ut i den store verden.

Integrering i skolen:

Hva er best for den enkelte elev?

Også Bærumsskolen står overfor store utfordringer. Den største blir kanskje grunnskoleopplæring for 40–50 årige elever fra Emma Hjorth skole, som blir kommunens ansvar i 1991.

Hva med de andre, funksjonshemmede barn på alle nivåer, skal integreringen gjelde *alle*?

Tema på møte i Bærum var HVPU-reformen i skolen, der Lærelaget og Bærumsgruppen av NFPU hadde invitert skolepolitikere fra ulike partier og skoleadministrasjonen til meningsutveksling.

Integrering i normalskolen har pågått i mange år. Men om den passer for alle, er det stor usikkerhet og uenighet om. Skolen er ikke god nok, ble det hevdet, og det i en kommune som har den største spesialpedagogiske kompetansen i hele landet. Fremfor alt fikk politikerne gjennomgå: for svada, for å lage en jukseskole, for manglende vilje til konkrete tiltak. En «prinsipiell holdning» savnes; i Bærum blir svake elever lett en salderingspost. Det er ikke bare å slå døren opp til den gamle skolestua. Svake elever får døren midt i fleisen! Sterkest ut gikk en foreldrerepresentant som anbefalte foreldre med psykisk utviklingshemmede barn å flytte ut av kommunen.

Utfordringer

Hvordan skoletilbudet skal organiseres etter 1991 er fremdeles uklart. Kommunedirektøren lanserte tre alternativer som nå er ute til høring:

1) fortsatt integrering av enkeltelever i ordinære klasser
2) gruppeintegrering ved enkelte skoler
3) Haug (spesialskole) opprettholdes for multihandikappede barn og unge med stort pleie- og omsorgsbehov.

Kommunedirektøren vil ha kompetansesenter for hele kommunen på Haug, bl.a. utnytte den spesialpedagogiske kompetansen som Spesiallærerhøgskolen i distriktet representerer.

Den største utfordringen blir voksenopplæringstilbudet. Alle elever som idag går på Emma Hjorth slole blir kommunens ansvar i 1991. I denne forbindelse har rektor ved Emma Hjorth skole, *Arne Martin Nytrøen,* laget en samlet plan som både kartlegger behovene for tilbud og pedagogiske ressurser, utredning om hvordan undervisningen bør foregå, beregninger av kostnader m.m. (ennå ikke publisert).

Hva er best for den enkelte?

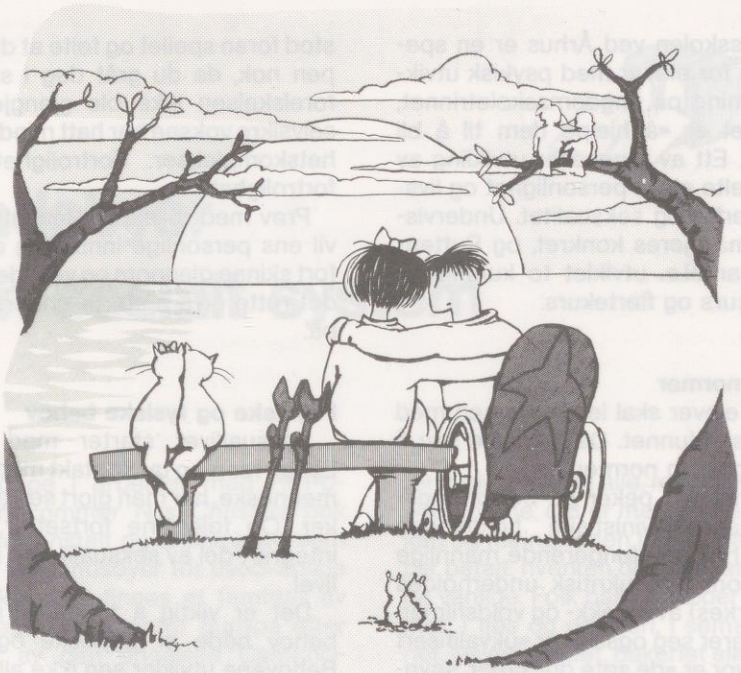
Integrering er et vakkert ord. Men er virkeligheten like vakker? Hvordan skal vi hindre isolasjon? Får elevene godt nok nettverk?

HVPU-reformen er positiv, men politikerne ga uttrykk for usikkerhet og tvil om integrering i skolen passer for alle. Vi må tenke mest på barna og hjemmet de kommer fra. Ingen må integreres mot sin vilje. Det må være lov å ombestemme seg. Alle tilbud må være tilgjengelige.

Spesialpedagog *Marit Hernæs* sa det slik: -I hvor stor grad er politikerne villige til å ta ansvar når det gjelder kostnader? Vi kan bygge opp forsvarlige integreringstilbud som vi tror på. Erfaringer har vi. Vi vet mye, men hva hjelper det når politikerholdningen preges av «hvor lavt kan vi gå?»

-Det er for liten vilje blant dem som administrerer, slo foreldrerepresentant *Harald Rieber* fast. HVPU-reformen dreier seg ikke i første rekke om økonomi og langtidsplanlegging. Den dreier seg om noe så enkelt og basalt som verdighet i et sivilisert samfunn. Vi har ikke råd til å la de aller svakeste i samfunnet bli fratatt de krav de så soleklart har krav på.

«RAPPORT» er åpen for debatt!

Nye veier i seksualundervisningen

-Seksualundervisning må ta utgangspunkt i hva de unge vil, og ikke i hva foreldre eller lærere tror de har behov for, slår *Jørgen Buttenschøn* fast, dansk forstander ved Lyngåsskolen, med 20 års erfaring i handikapsexologi og -behandling og en stor litterær produksjon om emnet.

PSYKISK UTVIKLINGSHEMMEDE OG SEKSUALITET

Lyngåsskolen ved Århus er en spesialskole for elever med psykisk utviklingshemming på ungdomsskoletrinnet, der målet er «å hjelpe dem til å bli voksne». Ett av fagene er utvikling av den enkelte elevs personlighet og livsstil, pubertet og seksualitet. Undervisningen må gjøres konkret, og Buttenschøn har bl.a. utviklet to kurstilbud: følelseskurs og flørtekurs.

Vanlige normer

-Våre elever skal leve sammen med andre i samfunnet. De må lære seg å følge regler og normer.

Buttenschøn peker på bekymringsfulle mannssjåvinistiske holdninger, spesielt hos høytfungerende mannlige elever som ofte ukritisk underholdes (og påvirkes) av skrekk- og voldsfilmer. Han irriterer seg også over «ukvalifisert flørt». Hvor er «de søte drømmer, søvnløse netter og sommerfugler i magen» som en del av kjærlighetsritualet? Mange går ukritisk løs på hverandre uten innledning, noen tillater grovheter som i vanlige forhold øyeblikkelig ville ha ført til avvisning.

Personlig fortrolighet

-Seksualundervisning må ta utgangspunkt i hva de unge vil, og ikke i hva foreldre eller lærere tror de har behov for. Å sette seg inn i andres følelsesmessige behov kan være vanskelig, men det finnes metoder!

-Fortell om din egen barndom, foreslår sexologen. -Fortell om personlige opplevelser, drømmer og lengsler, din første forelskelse, ditt første kyss. Fortell om barndom og opplevelser, da du stod foran speilet og følte at du ikke var pen nok, da du gråt deg i søvn fordi forelskelsen ikke ble gjengjelt. Også selvsikre voksne har hatt mindreverdighetskomplekser. Fortrolighet skaper fortrolighet.

Prøv med rollespill! Uansett rolle, så vil ens personlige innstilling og behov fort skinne gjennom og veilederen finne det rette nivå å starte undervisningen på.

Psykiske og fysiske behov

Seksuallivet starter med følelser. Lenge før man tar kontakt med et annet menneske, har man gjort seg tusen tanker. Og følelsene fortsetter som en integrert del av seksualiteten resten av livet.

Det er viktig å forstå at seksuelle behov både er psykiske og fysiske. Behovene utvikler seg ikke alltid parallelt hos personer med psykisk utviklingshemming. Å holde kjæresten i hånden kan være toppen av lykke for noen. Men funksjonshemmet eller ei: alle mennesker har kroppslige behov som krever å bli tilfredsstilt.

På Lyngåsskolen får elevene opplæring i vanlige samlivsnormer: kroppsholdning, hygiene, make up, kommunikasjonsformer m.m. Det lages rollespill om å gå på fest: ha forventning, være galante, si de riktige tingene osv. Elevene står på ulike funksjonsnivåer og opplæringen må differensieres. Noen har bruk for grunnleggende flørtemetoder: å smile, være åpen, si noe pent osv., andre trenger opplæring i å skrive kjærlighetsbrev eller -dikt, å sende og motta kroppssignaler m.m., mens andre må lære seg å si nei.

Landsbyer som sosialt system

Midt oppe i arbeidet med HVPU-reformen kommer *Nils Christies bok* «Bortenfor anstalt og ensomhet», som beretter om landsbyer for usedvanlige mennesker. Det finnes et femtitall av landsbyene i og utenfor Europa etter mønster av den engelske Camphill-bevegelsen. Og interessen er økende. Selv har vi fem: Vidaråsen, Alm/Solborg, Hogganvik, Jøssåsen og Vallersund, alle i antroposofisk regi.

Institusjonene tømmes, og tilbakeføring av personer med psykisk utviklingshemming er i gang. Men hva slags liv vil de få i det vanlige samfunnet? spør Christie. Det er nå vi må drøfte om vanlige former for god omsorg er gode nok, om andre former er liv laga. Selv vil han ha flere landsbyer og beskriver dem slik han opplever dem – uendelig fjernt fra hverdagens tøffe tak i og utenfor HVPU. Landsbyfolket er annerledes enn de fleste: mange kan ikke lese, ikke snakke, ikke tjene penger, ikke få til det sosiale liv. Men i landsbyen er ingen klient eller pleier, og direktører er bare til utvortes bruk. Landsbyens samlivsform gir arbeid til alle, måltidene har sin egen rytme, det er møtesteder, fellesskap og feiring. Ingen bosatt i landsbyen blir betalt, hverken de usedvanlige eller de vanlige. Folk bare arbeider – i hjemmet, i fjøs og gartneri, i sementstøperiet, lysverkstedet, bakeriet eller dukkeverkstedet. Alders skrøplighet blir tillagt liten betydning. Deltakingen slutter der livet slutter.

Christie beskriver en rik verden som får livet utenfor til å virke blekt og stusselig. Forførerisk vil mange mene, vel naivt idylliserende og provoserende. Så passer den heller ikke for alle. Landsbyen tåler ingen «tunge kasus».

– åst –

Nils Christie:
«BORTENFOR ANSTALT OG ENSOMHET»
Om landsbyer for usedvanlige mennesker.
Universitetsforlaget

VI HAR NOEN

Melodi: Vi har en liten søster . . ."

1. Vi har no'n voksne søsken
som lever i vår bygd.
Og disse våre søsken
de lever visst på trygd.

De ønsker seg et arbeid
å gå til slik som oss.
Men de må ha litt hjelp
for de greier ikke slåss.

2. Vi har no'n voksne søsken
som gjerne flytter hjem.
Om vi har hus og arbeid
og tid og rom for dem.

Vi sendte dem ifra oss
og trodde det var bra.
Med at de lengtet hjem
trodde ingen at de sa.

3. Vi har noen foreldre
som engster seg fordi
det store voksne barnet
aldri skal gi dem fri.

De hadde ikke valg før
det var'ke hjelp å få.
De slet seg ut alene
og orket ei stå på.

VOKSNE SØSKEN

4. Vår søster og vår bror
har skjønt viktigheten av
å leve her og nå
ifra vugge og til grav.

De lærer oss å se at
i all vår travelhet.
Så er det ganske my'
vi "normale" ikke vet.

5. Om åpenhet og nærhet
om det å tørre gi.
Om det å ha fasade.
Om det å være fri.

Så la dem få en sjanse
så vil du lære mer.
Fra 1991 skal det
flytte hit no'n fler.

6. Da er det greit å huske
at livet går så fort.
Og disse store søsken
kan også lære bort.

Å leve som oss andre
ha hus og jobb og fri.
Er det så store krav?
Så: Velkommen. Vi har ti'!

Tordis

Diktet, fritt etter Inger Hagerup, er skrevet av
Tordis Ulvo Hornslien, sosialkonsulent i Eidskog kommune.

SOR-konferanse i VEST

**Samordningsrådet (SOR) innbyr politikere, ansatte i kommuner og fylkeskommuner, SOR's medlemsorganisasjoner o.a. interesserte til konferansen «*Normalisering og inte-*

PROGRAM

1. dag:
Mandag 23. april.

Kl. 10.00 Åpning.

Kl. 10.15 **Et funksjonshemmende samfunn?**
- Tilgjengelighet til informasjon.
- Tilgjengelighet til transport, arbeid, kultur.
- Tilgjengelighet til medmennesker.

Foredragsholder: **Sosialfaglig konsulent Odd Einar Dørum, Kirkens bymisjon**

Kl. 16.00 **Medbestemmelsesrett – et skuebrød?**
- Medbestemmelse – men med støtte fra hvem – fagmiljø, pårørende, organisasjoner?

Rettslig handleevne.
- I forhold til avtaler, kontrakter m.v.

Foredragsholder: **Advokat Geir Hovland, Oslo.**

Kl. 12.30–14.00 Lunsj.

Kl. 14.00 **Praktiske erfaringer med flytting fra foreldrehjem og institusjoner til egen bolig.**
- Hva har lykkes/ikke lykkes.
- Normalisering/integrering i hverdagen.
- Hva må/bør gjøres anderledes.

Foredragsholdere: **Boligkonsulent Anne Rasten, HVPU Oslo.**
Prosjektleder Jim Gundersen, Sortland.

Kl. 16.00 Kaffe.

Kl. 16.30 **Hjelpemidler som et virkemiddel for selvstendighet og økt sikkerhet.**

Foredragsholder: **Ergoterapeut Inger Christiansen, Hedemark.**

Kl. 17.15 **Planlegging og prosjektutvikling.**
- Fra virksomhetsplan til kommuneplan til handling.
- Planleggers/prosjektleders rolle ved iverksettelse av planer.
- Behov for koordinering videre?

Foredragsholder: **Rådmann Øystein Strømme Rasmussen, Odda Kommune.**

Kl. 18.00–18.30 Diskusjon.

Kl. 19.30 Middag.

2. dag.
Tirsdag 24. april.

Kl. 09.00 **Toleranse for frihet og individualitet.**
- Balanse mellom sikkerhet og selvstendighet.
- Legges det opp til ordninger som er overbeskyttende.

Foredragsholder: **Vernepleier Jens Nærbø, Arendal**

***grering, teori og virkelighet» Kommunale tilbud for mennesker med psykisk utviklingshemming og andre funksjonshemmede*, Bergen Airport Hotel 23.–24.4.1990**

PROGRAM

Kl. 10.00 **Nye personalroller – nye utfordringer.**
- Strategi for å forebygge kompetansestrid.
- Konfliktløsning.

Foredragsholder: **Personalsjef Jan Ødegård, Kristiansand kommune.**

Kl. 11.00 Pause – Kaffe.

Kl. 11.30 **Økonomi.**
- Lages det for kostbare løsninger.
- Alternativ til det ideelle – med bakgrunn i: – det beste må ikke bli det godes fiende.
- Kommunale boliger – en ny institusjonsomsorg?

Foredragsholder: **Thorhild Widvey, Stortingets sosialkomite.**

Kl. 13.00 Lunsj.

kl. 14.30 **Skolevesenets oppgaver/engagement i forbindelse med reformen.**
- Opplæring isolert fra helheten?
- Fra undervisning i klasserom til opplæring i å mestre hverdagen.
- Lærernes behov for ny kompetanse?

Foredragsholder: **Rektor Jon Ekeland, Trondheim Helsefaghøgskole.**
Prosjektutreder Thomas Nordahl,
Utdannings- og forskningsdepartementet.

Kl. 16.30 Avslutning.

Vi forbeholder oss rett til endringer i programmet.

Opplysninger om konferansen rettes til: Berg-Hansen Reisebureau Kristiansand. Postboks 2214 Posebyen, 4602 Kristiansand S. Tlf. 042- 20555 – Telefax 042-20887 som også arrangerer din reise til konferansen.

Konferanseavgift: Kr. 980,-

Opphold, kost: Full pensjon for deltagere som bor på hotellet.
Enkeltrom kr. 1110,-. Dobbeltrom kr. 950,-

Betaling, registrering: Innbetaling av konferanseavgift og pensjon (totalt kr. 2090,-/1930,-), bekrefter at du er registrert som deltaker.
Innbetaling til: Berg-Hansens Reisebyrå på bankgiro: 5303.05.20579,
postgiro: 4 96 46 80 Mrk. SOR + deltakers navn.

Avbestilling: Ved avbestilling refunderes innbetalt beløp - et gebyr på kr. 150,-.
Ved avbestilling senere enn 10 dager før arrangementet, må konferanseavgift betales.
De sist påmeldte må være forberedt på å dele dobbeltrom.

Samordningsrådet (SOR) innbyr politikere, ansatte i kommuner og fylkeskommuner, SOR's medlemsorganisasjoner o.a. interesserte til konferansen *«Normalisering, teori og*

PROGRAM

1. dag:
Mandag 28. mai.

Kl. 14.00 Åpning.

Kl. 14.15 **Er det moderne samfunn modent for HVPU-reformen?**
Foredragsholder: **Professor Per Sundby, Rikshospitalet.**

Kl. 15.30 Pause – Kaffe.

Kl. 16.00 **Medbestemmelsesrett – et skuebrød?**
– Medbestemmelse – men med støtte fra hvem – fagmiljø, pårørende, organisasjoner?
Rettslig handleevne.
– I forhold til avtaler, kontrakter m.v.
Foredragsholder: **Advokat Geir Hovland, Oslo.**

Kl. 17.30–18.00 Diskusjon.

Kl. 19.30 Middag.

2. dag.
Tirsdag 29. mai.

Kl. 09.00 **Praktiske erfaringer med flytting fra foreldrehjem og institusjoner til egen bolig.**
– Hva har lykkes/ikke lykkes.
– Normalisering/integrering i hverdagen.
– Hva må/bør gjøres anderledes.
Foredragsholdere: **Boligkonsulent Anne Rasten, HVPU Oslo.**
Prosjektleder Jim Gundersen, Sortland.

Kl. 10.30 Kaffe.

Kl. 11.00 **Hjelpemidler som et virkemiddel for selvstendighet og økt sikkerhet.**
Foredragsholder: **Konsulent Vigdis Jynge, Rådet for tekniske tiltak for funksjonshemmede.**

Kl. 11.45 **Toleranse for frihet og individualitet.**
– Balanse mellom sikkerhet og selvstendighet.
– Legges det opp til ordninger som er overbeskyttende.
Foredragsholder: **Foreldrerepr. Grethe Rønvik, NFPU**

Kl. 12.30 Lunsj.

Kl. 14.30 **Planlegging og prosjektutvikling.**
– Fra virksomhetsplan til kommuneplan til handling.
– Planleggers/prosjektleders rolle ved iverksettelse av planer.
– Behov for koordinering videre?
Foredragsholder: **Rådmann Harry Pedersen, Sortland kommune.**

PROGRAM

Kl. 15.15 **Nye personalroller – nye utfordringer.**
- Strategi for å forebygge kompetansestrid.
- Konfliktløsning.

Foredragsholder: **Psykolog Jack Herlofsen, Kristiansand.**

Kl. 16.15 Pause – Kaffe.

Kl. 16.30 **Økonomi.**
- Lages det for kostbare løsninger.
- Alternativ til det ideelle – med bakgrunn i: – det beste må ikke bli det godes fiende.
- Kommunale boliger – en ny institusjonsomsorg?

Foredragsholder: **Thorhild Widvey, Stortingets sosialkomite.**

Kl. 19.30 Middag.

3. dag.
Onsdag 30. mai.

kl. 09.00 **Skolevesenets oppgaver/engagement i forbindelse med reformen.**
- Opplæring isolert fra helheten?
- Fra undervisning i klasserom til opplæring i å mestre hverdagen.
- Lærernes behov for ny kompetanse?

Foredragsholder: **Rektor Jon Ekeland, Trondheim Helsefaghøgskole.**
Prosjektutreder Thomas Nordahl,
Utdannings- og forskningsdepartementet.

Kl. 11.30 Avslutning.

Vi forbeholder oss rett til endringer i programmet.

Opplysninger om konferansen rettes til: Berg-Hansen Reisebureau Kristiansand. Postboks 2214 Posebyen, 4602 Kristiansand S. Tlf. 042- 20555 – Telefax 042-20887 som også arrangerer din reise til konferansen.

Konferanseavgift: Kr. 950,-

Opphold, kost: Full pensjon for deltagere som bor på hotellet.
Enkeltrom kr. 2000,-. Dobbeltrom kr. 1650,-

Betaling, registrering: Innbetaling av konferanseavgift og pensjon (totalt kr. 2950,-/2600,-), bekrefter at du er registrert som deltaker.
Innbetaling til: Berg-Hansens Reisebyrå på bankgiro: 5303.05.20578,
postgiro: 4 96 46 80 Mrk. SOR + deltakers navn.

Avbestilling: Ved avbestilling refunderes innbetalt beløp - et gebyr på kr. 150,-.
Ved avbestilling senere enn 10 dager før arrangementet, må konferanseavgift betales.
De sist påmeldte må være forberedt på å dele dobbeltrom.

HVPU-reformen:

Multihandikappedes behov i framtiden

Framtiden skapes nå. Også multihandikappede har en plass blant oss. Vi må lære av erfaring og stake ut en kurs.

Kompetanse nær brukeren

– Jeg er engstelig for «de varme hjerters reform», sa rektor ved Vernepleierhøgskolen i Sør-Trøndelag, *Jon Ekeland* på SOR-konferanse på Hamar.

HVPU har aldri vært stedet der folk står i kø, snarere tvert imot, men vi må ikke kaste vrak på den kompetansen som finnes. I vår reformiver er det lett å overse tilleggsproblemene mange med psykisk utviklingshemming har. Gruppen multihandikappede (med to eller flere funksjonsvansker) er betydelig, med problemer som forsterker hverandre og krever faglige kvalifikasjoner for å avhjelpe.

«Pleie» er kommet i miskreditt. Men god pleie er bl.a. å vise respekt overfor personer med store bistandsbehov, lære seg å tolke signaler hos totalt hjelpeløse og derved gi pleie på den sykes premisser, øke kommunikasjonsferdigheter og redusere problematisk atferd. Kompetansen må være nær brukeren.

Lett tilgjengelige helsetjenester

– Hvert menneske er å betrakte som

Arkivbilde

integrert medlem inntil seggregering er begrunnet, slo Ekeland fast.

Det skal være mulig å beholde barna hjemme uten å gå glipp av kvaliteter i familielivet. Men satser vi på familiene, må vi også sørge for avlastning, faglig veiledning, praktisk hjelp i huset m.m. Og tjenestene må være lett tilgjengelige.

Også multihandikappede kan bo som andre. I egen bolig eller bokollektiv. Men det må være kvalitet over tilbudet.

Å skape et verdig liv for dem som er mest avhengige av oss krever utvilsomt også menneskelige kvaliteter. Personer med ansvar for andre menneskers hverdag er maktfulle mennesker.

Han skisserte er servicebase å operere ut fra, utenfor familien/boligen, i tillegg må det finnes et flerfaglig team av spesialister. Vi trenger personer med ulik bakgrunn, til «å undres sammen med», til å diskutere sammen med.

– Også multihandikappede har en plass blant oss. Det er ikke spørsmål om vi har råd, vi har ikke råd til å la være.

Bruk av tekniske hjelpemidler på arbeidsplassen

Hjelpemidler på arbeidsplassen er en lønnsom investering både attføringsmessig og samfunnsøkonomisk. Men lite brukt. Dels skyldes dette at bedriftene er dårlig informert om hjelp fra støtteapparatet, dels at hjelpemiddelsentralene har liten kompetanse på området hjelpemidler på arbeidsplassen. Dette går fram av utredningen «Bruk av tekniske hjelpemidler som ledd i tiltak for at yrkeshemmede arbeidstakere skal beholde høvelig arbeid», et prosjekt utført av *Bjørn Wigaard, Reidar Johannsen, Erik Nadheim og Odd B. Edvardsen* (leder) etter initiativ fra Sosialdepartementet. Mesteparten av undersøkelsen er knyttet til Telemark, basert på samtaler med det berørte hjelpeapparatet, bedrifter, trygdekontorer m.fl.

Trydens finansiering av hjelpemidler

Folketrygdens finansiering av tekniske hjelpemidler på arbeidsplassen har svært begrenset omfang, hjelpemidler er lite brukt i det hele tatt og stort sett finansiert av bedriftene selv. Bare unntaksvis søker arbeidsgiverne folketrygden om dekning av utgifter, slår rapporten fast.

Tekniske hjelpemidler, som i betydelig grad hjelper yrkeshemmede arbeidstakere, er en god investering, men lite brukt.

Støtteapparatet (trygde-/arbeidskontor/hjelpemiddelsentral) har i liten grad rettet sine ressurser inn mot arbeidslivet, bare i liten grad koordinert arbeidet seg imellom når det gjelder hjelpemidler på arbeidsplassen. Bedriftene har heller ikke meldt sine behov til støtteapparatet, trolig på grunn av manglende kunnskaper om den service offentlige myndigheter mener å skulle gi.

Utvidede offentlige ressurstiltak

– Det bør utvikles samarbeidsrutiner som gjør det klart for bedriftene hvordan de skal gå fram i konkrete tilfeller, foreslår prosjektgruppen. Både attføringsmessig og samfunnsøkonomisk bør det vurderes om man også fra det offentliges side bør gå inn med nye økonomiske og ressursmessige tiltak på felt som i dag tradisjonelt anses som arbeidsgiverens ansvarsområde. (Rapporten «Bruk av tekniske hjelpemidler som ledd i tiltak for at yrkeshemmede arbeidstakere skal beholde høvelig arbeid», nr. 6/88, kan bestilles fra Trygdeavdelingen, Sosialdepartementet, Grubbegt. 10, boks 8011 Dep., 0030 Oslo 1, tlf. 02/34 86 30.)

Desentraliserte teatertilbud

De frie, profesjonelle teater- og dansegruppene minner om sine vel 100 ulike oppsettinger for barn, ungdom og voksne, som kan spilles over hele landet.

Det er snakk om opplevelser av ulike slag, om tradisjonelt og eksperimentelt teater, ballett, sang og dans, musikkshow, dukketeater, akrobatikk, sirkus m.m.

Årets katalog fra Teatersentrum, som er gruppenes interesseorganisasjon, har detaljerte beskrivelser av forestillingene. Her finnes også informasjon til dem som vil arrangere forestillinger, om mulighet for økonomisk støtte gjennom kommunenes kulturutvalg, fylkeskommunenes ulike tilbud, støtte fra Rikskonsertene, Folkeakademienes Landsforbund, foreninger, bydelsutvalg m.m. Interesserte kan henvende seg til Teatersentrum, Nordahl Brunsgt. 13, 0165 Oslo 1, tlf. 02-36 49 15/11 15 15.

Sosialdepartementet:

HVPU-reformen er ingen tvangsflytting

I gjennomføring av HVPU-reformen legges det vekt på fleksible løsninger. Vi må tenke enkeltpersoner og se til at alle får det tilbudet som passer best, sier personlig rådgiver i Sosialdepartementet, *Sissel Stenberg* (Aftenposten).

F.eks. vil det være mulig for hjemkommunen og vertskommunen (der institusjonen ligger) å samarbeide. Sier vertskommunen nei til opphold, kan likevel vedkommende sikres bopel i vertskommunen ved å inngå økonomisk samarbeid med hjemkommunen.

Bestemmelsen i den nye loven slår fast at den enkelte kan bosette seg og motta tjenester i vertskommunen eller i en annen. De økonomiske midlene som overføres fra fylkeskommunene til kommunene, følger den enkelte dit vedkommende velger å bo. Sier kommunen nei til søknaden, er fylkesmannen klageinstans. Mener fylkesmannen at vedkommende kommune er best, kan han pålegge den å gi et bud.

Ulik praksis

Det er åpenbart forskjellig utskrivningspraksis som følges i kommunen, ifølge NTB. Et stort antall institusjonsbeboere «slipper» å flytte til sine hjemkommuner når institusjonene legges ned. I noen få tilfeller blir klientene flyttet i strid med ønsker fra pårørende.

Opplysninger fra Hallsetheimen i Klæbu (192 personer med p.u.), Vensmoen i Saltdal (102), Trastad Gård i Kvæfjord (180) og Grimebakken i Søndre land (115) tyder på at vertskommunene fortsatt blir bosted for et stort antall klienter.

Kvæfjord kommune har f.eks. fått vel 100 søknader, ca. 50 er behandlet og i alle tilfellene ble svaret ja. Klæbu kommune har hatt 41 søknader til behandling, avslått fem og svart ja til 36, der klientene eller deres pårørende ønsker at Klæbu fortsatt skal være bostedskommune. Ett av avslagene er senere omgjort etter klage til fylkesmannen i Sør-Trøndelag.

Når Landeskogen tømmes . . .

HVPU-institusjonen Landeskogen i Bygland skal tømmes, og «Fædrelandsvennen» beskriver en situasjon som også mange andre kommuner med store institusjoner opplever i disse reformtider:

-Det er inga lett sak for kommunen dette, sa ordfører *Sigbjørn Horverak* da folkevalgte i Bygland kom sammen til møte tidligere i vinter. På bordet lå 22 enkeltsøknader fra beboere på Landeskogen, hjemmehørende i hele landet, som gjorde det klart at de vil bli boende i Setesdal der de føler seg hjemme.

-Me må ta omsyn til at personane er blant dei aller svakaste og hjelpelause i samfunnet. Ingen er i stand til å ta vare på seg sjølve. Mange er gamle, sume over 70, og det finst dei som var vore på Landeskogen i 25 år. Dei kjenner seg difor ikkje tilrette nokon annan plass.

Det er heilt klart at dersom pasientane vert gjeve løyve til framleis å vere i Bygland, kan dei ikkje ha tilhald i sjølve hovudbygningen på Landeskogen. Dei må vere i dei mindre bueiningane i nærleiken. Dersom heller ikkje dette kan realiserast, blir det kommunen si oppgåve å skaffa ein annan plass...

Fem små hefter

Fem små opplysningshefter blir nå tilbudt landets kommuner gratis. De skal gjøre kommunene bedre rustet til å møte utfordringene i forbindelse med HVPU-reformen.

Det er bl.a. snakk om holdninger, menneskesyn, familiesamarbeid og organisering av tjenester overfor personer som trenger spesiell bistand. Heftene inneholder eksempler fra dagliglivet og hvilke vanskeligheter man står overfor i samvær med kommunens nye brukere. Ingen fasitsvar er å finne, men heftene kan innby til konstruktiv debatt.

Hovedansvarlig for opplæringsprogrammet er førstekonsulent i Sosialdepartementet, *Hanne Luthen* og konsulent i Kommunal Opplæring, *Jan-Erik Larsen*.

Samarbeid Vensmoen/Furuly

«Furuly i 1990-årene. Nye utfordringer i forbindelse med HVPU-reformen» var tema for seminar i vinter for personalet på HVPU-institusjonen Furuly heim, skole og dagsenter for psykisk utviklingshemmede utenfor Bergen. Omlegging krever bl.a. også å utvikle alternative arbeidsplasser, og her er det innledet samarbeid med sentralinstitusjonen Vensmoen i Saltdal, som i flere år har arbeidet med nedbyggingsprosessen på forskjellige plan.

Saltdal kommune fikk i sin tid tildelt fem millioner prosjektkroner til planlegging og omstilling. Sosialminister og Stortingets helse- og sosialkomite har vært på befaring, og det er vist stor offentlig interesse for prosjektet.

Konsekvensanalyse for nedbygging er utarbeidet (Vensmoen representerer 25% av arbeidsplassene i kommunen), og det foreligger en tiltaksplan for alternative muligheter. Bl.a. er gartneri, bakeri, vaskeri og systue blitt fristilt; det kan bli snakk om aksjeselskap og personlige firmaer. Det er gitt tilbud om hjelpepleierutdanning til ansatte som ønsker dette. Videre arbeides det med rehabiliteringavdeling for hodeskader, slagpasienter, mennesker «som er gått i stå», kontor for lag og organisasjoner, regnskapsbyrå, økonoiomisk opplæring, kursvirksomhet, catering m.m. Andre områder er også drøftet: aids, rus, kvinnefengsel og flyktninger.

«Gunn vil bo alene»

Bruk av hjelpemidler kan være ett av flere tiltak som bidrar til selvstendighet hos personer med psykisk utviklingshemming. Om dette handler videogrammet «Gunn vil bo alene», som er produsert av Rådet for tekniske tiltak for funksjonshemmede i samarbeid med Sosialdepartementet og NFPU.

Gunn vil bo alene, og videogrammet presenterer hennes hverdag og de praktiske problemene hun støter på. De knytter seg i første rekke til forståelse av tid, tall og mengder, dels til språkvansker når det gjelder formidling av tanker og behov.

Gunn samarbeider med støtteapparatet på lokalplanet. Vi får innblikk i hvordan oppgavene blir løst og hvilke hjelpemidler som reduserer funksjonshemmingene.

Videoen presenterer tre ulike opplegg med ulike former for støtte og veiledning for personer som bor i gruppeleilighet med fast service og hvordan veilederen planlegger dagens gjøremål i fellesskapet.

Med videogrammet følger et veiledningshefte med diskusjonstemaer. «Gunn vil bo alene» har en spilletid på 17 minutter, koster kr. 320,– og kan bestilles gjennom Kommuneforlaget, postboks 1263 Vika, 0111 Oslo 1, telefon 02/83 14 14.

a.s Acandia Kjemiske
Postboks 42 Alnabru – 0614 Oslo 6

Forenede Forsikring

Høland Sparebank
BJØRKELANGEN — LØKEN — HEMNES

OPPDAL RENNEBU
Gjensidige Brannkasse
Tlf. 074/21 619 – 7341 Oppdal

DYNO
DYNO INDUSTRIER A·S
Sivile Sprengstoffer Norge
Verpen, 3475 Sætre - Tlf. 03/84 12 00

Nittedal Sparebank

Drangedal Manufaktur
3750 Drangedal

Miljøindustri a.s
Et Aker selskap
Munkedamsvn. 45, P.b. 1386 Vika, 0114 Oslo 1
Tlf. 02/83 84 24 - Fax 02/83 84 01

Malermester
LARS BARG A.S
Fossveien 24, Oslo - Tlf. 02/38 38 05

BRØDRENE KLOVNING
Shipowners & Shipbrokers
Strandgt. 162 - P.O. Box 135 - N-5501 Haugesund

SABA Mölnlycke
Sykehusprodukter

Bandagisten
Else M. Sangesland
Tollbodgt. 12, 4601 Kristiansand, tlf. 042/24 248

Optiker
Sigurd Baalsrud
Jacob Aallsgt. 17 – Oslo 3
Tlf. 02 - 46 46 65

KURANT a/s
Maskinveien 10
Boks 138 - 4033 FORUS

PROFESJONELT
RENHOLD
TIL RIKTIG PRIS
VIKING GRUPPEN
Gladsvei 3
0492 Oslo 4

VARD A/S
Postb. 1973, 0125 Oslo 1, tlf. 02/36 29 33

NB ELECTRIC A/S
Nordahl Brunsgt. 15
Sentralbord (02) 20 51 92

Fred.Olsen Lines
Fergeterminalen, 4601 Kristiansand. Tlf. 042/26500

GRØSTAD BYGG
Kroervn. 5 – 1540 Vestby

Hverdager åpent til kl. 20
Lørdager til kl. 16
Byggeland A/S
Strømsvn. 345, 0668 Oslo 6
Telefon 02 10 06 06
På Alna
BYGGELAND

Forsand Sandkompani A/S
4110 FORSAND
Tlf. 04-64 37 74 – Telefax 04-64 37 83

Tannlege
Olav Sunde
Foreningsgt. 1 – 5000 Bergen
Tlf. 05 - 32 08 04

TRELASTLAGERET
1620 Gresvik – tlf. 09/32 72 90

carlson spedisjon A/S CS
Steners gt. 8 - Oslo 1 - Tel.: (02) 17 15 30

Haldor T. Husby as
Fjordgt. 56-58, 7010 Trondheim
Tlf. 07 - 52 05 20

RENEN APOTEK
Sjøgt. 37 – 9000 Tromsø

Lumiance Norge A/S
Belysning en gros

SVANE APOTEKET
Postb. 361 – 9001 Tromsø

PARFYMERIET A/S
Alt i Kosmetikk, bijouteri og reiseeffekter
9301 Finnsnes – tlf. 089/41 975

SOLA BLANDEVERK AS
Risavika, Tananger – Tlf. 04/69 60 00

SEATRANS Ans.
Wernerholmsv. 5 – 5043 HOP

CHR. STEFFENSEN
Yrkes- og fritidsklær
v/Tøyengt. - Grønlandsleiret
0190 OSLO 1

KAS KONGSVINGER INDUSTRI A/S
Postb. 152 – 2201 Kongsvinger

KAFFEHUSET FRIELE
Postboks 175 – 5051 Nesttun

Jordan*
Håvard Marthinsensv. 30 – 0978 OSLO 9

Audiotronics A/S
Tollbugt. 3
0152 Oslo 1
Tlf. 02/4 45 81
bernafon høreapparater

KREDITKASSEN
CHRISTIANIA BANK OG KREDITKASSE

T.S.I. **Tromsø Stålindustri as**
Postboks 526 – 9001 Tromsø

Gulbjørnrud Sag & Høvleri
1464 FAGERSTRAND

Mosvold-Farsund
SHIPPING · OFFSHORE · INVESTMENTS
Postb. 113
4551 Farsund
Tlf. 043/90 622 – Telefax 043/91 631

SØMMNA KOMMUNE *Helse- og Sosialetaten* 8924 Vik i Helgeland	**EVENES KOMMUNE** *Helse- og Sosialetaten* 8534 Liland
HERØY KOMMUNE *Helse- og Sosialetaten* 8850 Herøy	**HEMNES KOMMUNE** *Helse- og Sosialetaten* 8640 Korgen
MOSKENES KOMMUNE *Helse- og Sosialetaten* 8390 Reine	**LYNGEN KOMMUNE** *Helse- og Sosialetaten* 9060 Lyngseidet
HORNINDAL KOMMUNE 6790 Hornindal	**NARVIK KOMMUNE** 8500 Narvik
KÅFJORD KOMMUNE *Helse- og Sosialetaten* 9070 Olderdalen	**VÅLER KOMMUNE** *Helse- og Sosialetaten* 2436 Våler i Solør
ÅFJORD KOMMUNE *Helse- og Sosialetaten* 7170 Åfjord	**GLOPPEN KOMMUNE** *Helse- og Sosialsjefen* 6860 Sandane
BÅTSFJORD KOMMUNE *Helse- og Sosialetaten* 9990 Båtsfjord	**BAMBLE KOMMUNE** *Pleie- og Omsorgsavd.* 3970 Langesund
Vinje Sosialkontor 3890 Ytre Vinje	**LAVANGEN KOMMUNE** *Helse- og Sosialetaten* 9465 Tennevoll
BØ KOMMUNE 8475 Straumsjøen	**TORSKEN KOMMUNE** *Helse- og Sosialetaten* 9380 Gryllsfjord
KVÆNANGEN KOMMUNE *Helse- og Sosialetaten* 9090 Burfjord	**LURØY KOMMUNE** *Helse- og Sosialetaten* 8766 Lurøy

BARDU KOMMUNE
9250 Bardu

Kvalsund Kommune
Helse- og Sosialtjenesten
9620 Kvalsund

Balsfjord Kommune
Helse- og Sosialetaten
9050 Storsteinnes

Trondheim Kommune
Avd. for Helsevern
og Sosial Omsorg
Prinsensgt. 61, 7000 Trondheim

NESSET KOMMUNE
6460 Eidsvåg i R.

SKAUN KOMMUNE
Helse- og Sosialetaten
7353 Børsa

Sørøysund Kommune
Sosialkontoret
9601 Hammerfest

Gausdal Kommune
Helse- og Sosialetaten
2620 Østre Gausdal

ØYESTAD KOMMUNE
Helse- og Sosialetaten
4883 Bjørbekk

RISSA KOMMUNE
7100 Rissa
Tlf. 076 - 52 700

Eidsvoll Kommune
Helse- og Sosialetaten
2080 Eidsvoll

VEGA KOMMUNE
8980 Vega

Skjærvøy Kommune
Helse- og Sosialetaten
9180 Skjærvøy

SELBU KOMMUNE
Helse- og Sosialetaten
7580 Selbu

Ballangen Kommune
Helse- og Sosialetaten
8540 Ballangen

HAMAR KOMMUNE
Strandgt. 23, 2300 Hamar

ÅMLI KOMMUNE
Helse- og Sosialetaten
4850 Åmli

Sørreisa Kommune
9310 Sørreisa

ROLLAG KOMMUNE
Sentraladministrasjonen
3626 Rollag

VESTNES KOMMUNE
Sosialkontoret
6390 Vestnes

Harald Mathisen A/s
Nedre Vollgt. 1, 0158 Oslo 1

Stranda Komm. El-verk
6200 Stranda

KRONE
KAFFE FRA KØFF
En bedrift i Køff-gruppen
Midtunhaugen 6, 5051 NESTTUN
Tlf. 05 - 10 22 00

Romerike Trelast A/s
2060 Gardermoen
Tlf. 06 - 97 80 30

BRATTVAAG SKIPSVERFT A.S
6270 Brattvåg
Tlf. 071/*15 644

Sunndal Kraftforsyning
6601 Sunndalsøra

Vestnes Komm. El-verk
6390 Vestnes

Norske Meierier
Postboks 9051 Vaterland
0134 OSLO 1

Glassmester Erling Eriksen A/s
Storgt. 107, 9000 Tromsø

Ulvik komm. El-verk
5730 Ulvik

Rødøy Lurøy Kraftverk A/s
8186 Tjongsfjord

Kinsarvik Fruktutsalg
O. Kyrresgt. 47, 5015 Bergen

Haugesund Sparebank
AVD. KONTORER: SANDEID, BØMLO, SKJOLD, IMSLAND

BERTIL HOGGANVIK
Chr. IV. vei – 3300 Hokksund

Fotograf
Olav A. Ellingsen
Madlavn. 242, HAFRSFJORD
Tlf. 04 - 55 911

H&M
Hennes & Mauritz

ORHEIM AUTO
6730 DAVIK
Tlf. 05 - 79 51 54

HOLMEK A/s
Postb. 2133 , 6501 Kristiansund

Salong Svein
DAME- OG HERREFRISØR
BRAGEVEIEN 2 — 0452 OSLO 4 (02) 60 21 24

LOPPA KOMMUNE
Helse- og Sosialetaten
9550 Øksfjord

VEVELSTAD KOMMUNE
Helse- og Sosialetaten
8976 Forvik

NOME KOMMUNE
Helse- og Sosialetaten
3745 Ulefoss

GILLIS STEAKHOUSE
5353 Straume

VESTNES KOMMUNE
Helse- og Sosialetaten
6390 Vestnes

MOLAND KOMMUNE
Helse- og Sosialetaten
4810 Eidehavn

KVAM HERAD
Helse- og Sosialetaten
5600 Norheimsund

TROMØY KOMMUNE
Helse- og Sosialetaten
4818 Færvik

Aker Offshore Construction
Verven 2 , 4001 Stavanger
Tlf. 04 - 53 40 80

KVITESEID KOMMUNE
TELEMARK

Vestagder Energiverk
Dronningensgt. 3, 4601 Kristiansand

Norstrand Plantesenter
Rosendalsvn. 43, 1166 Oslo 11

Sundal Collier
Montagu A.S
P.b. 1943 Vika
0125 Oslo 1

MIDLAND MONTAGU

JAN TRONHEIM A/s
Tankbil-transport
5092 Hylkje

Leif A. Larsen A/s
Kjølelageret – Brattøra
7010 TRONDHEIM

Valle Sparebank
4690 VALLE
Tlf. 043 - 37 101

NORGROS A/S
Din BYGG MAKKER
Fyrstikkalléen 17, 0604 Oslo 6 - Tlf. 02/68 70 70

SUNDAL
Postboks 1943 Vika
0125 OSLO 1

ASK DAMBRUK A/s
Fiskeoppdrett
5307 ASK

ARILD SETREM
6870 OLDEN

Telemark
Fjell- og Fjordservice
Solstadvn. 27, 1458 Fjellstrand

ØSTLANDSKE INGENIØR - OG ENTREPRENØRFORRETNING A/S
Gamlevn. 2 - Tlf. (02) 70 36 00
Telefax (02) 97 10 85
Postboks 1 - 1476 RASTA

Helgesen Rørleggerforretning as
Herøya, 3900 Porsgrunn, tlf. 03/51 29 96
SANITÆR - VARME - INDUSTRI

Westfal-Larsen & Co. A/s
5000 Bergen – Tlf. 05/32 66 60

ORKDAL ELVERK
7320 Fannrem

INTER NOR Fagernes Hotel
Fagernes
2900 Fagernes, tlf. 063/61 100, fax 063/61 420

INTER NOR Hotell Neptun
Bergen

DAVIS A/s
Erik Børresensgt. 9 – 3001 Drammen

Gunnar Trøan
Biloppretting og lakkering
Nedre Stokkan – 7048 Trondheim

Ørsta Stålindustri a|s
6150 Ørsta. Tlf.: 070-66550.

Ivar Biseth a.s
Varme- & Sanitærteknisk Agentur
Østre Akervei 205, 0975 Oslo 9

A/S ODALS VÆRK
2140 Sander

Advokatene
Paul og Harald Røer
H. Heyerdalsgt. 1 – 0160 Oslo 1
Tlf. 02 - 41 05 23

GJERSTAD HANDEL
4980 Gjerstad
Tlf. 041 - 57 021

Farstad Mek. Verkstad
6580 Vestmøla
Tlf. 073 - 43 241

BRULAND LÅGPRIS
Kvalitetsvarer – Lågpris – Trivsel
Butikken for alle!
6800 FØRDE

HOV DOKKA
KONTORMØBLER
RYEN 02-57 25 20 SKØYEN 02-44 91 14 LYSAKER 02-58 15 10

EKNES KAROSSERI
5164 Hjelmås – Tlf. 05/35 33 05

UTLEIE-SERVICE as
Drammensvn. 154, 0212 Oslo 2

Heiser for bevegelseshemmede
C.GRINDVOLD A/S
Frognervn. 22, Oslo 2, tlf. 02/55 40 35

NORDSTJERNE APOTEK
9000 TROMSØ

Austvoll Kraftlag L/L
5397 Bekkjarvik

THHS
TH. HELLESØY SKIPSBYGGERI A/S
5474 Løfallstrand

TG Tybring-Gjedde

ESSO
VEST OLJE A.S
Tlf. 04 - 57 51 11
Odd Birger Askildsen
Tlf. 04-57 69 00, Stavanger

A/s Elab Trådvarefabrikk
7650 VERDAL

Harstad Innrammingsforretning
Halvdansgt. 4, 9401 Harstad

Seimstrand Forbruksforening
5103 SEIM – Tlf. 05-35 07 28

EURON
Eneforhandler av ISORA Byggelementsystemer i Norge
Postb. 1070 – 8001 Bodø

fixit INTERIØR SHOP
STORO SHOPPING OSLO

Grenland Bilelektro
Ulefossvn. 44 – 3700 SKIEN

HUSNES ELEKTRO
5460 HUSNES
Tlf. 054 - 71 777

MEIERIET NORD
9050 Storsteinnes

STAKSET-LIAN A/s
7801 NAMSOS
Tlf. 077 - 71 580

Gjerstad Regnskap
Postb. 2105, 8501 NARVIK
Tlf. 082/44 860

Rogaland Jernvare Stord A/s
Heiane – 5400 STORD
Tlf. 054 - 15 448

Regnskapssentralen A/s
Kongensgt. 23, 1501 MOSS
Tlf. 09 - 25 55 30

BRUER KB
Rådgivere i samfunnsplanlegging
Postb. 747, 9401 Harstad
Tlf. 082-62 200, Tlfax 082-62 970

A.S LETTINDUSTRI
Seljevn. 6, 0575 OSLO 5
Tlf. 02 - 38 02 11

A/L BINDAL KRAFTLAG
8940 Terråk

Integrerte løsninger for den grafiske industri
Comtec
Olaf Helsets vei 5, 0621 Oslo 6, Tlf. 02/82 80 00

A/S ELEKTRO KJØP
Almabru – 0614 Oslo 6

Pan Kurs- og konferansesenter
Sognsvn. 218, 0864 Oslo 8, tlf. 02/23 76 40

bama
Full av vitaminer, mineraler og fiber

Alf Glommen, Per T. Pedersen BN/R
Berg-Nilsen & Reinertsen a/s
Rådgivende ingeniører i elektroteknikk
Wesselsgt. 8, 0165 Oslo 1

Kjølberg Optiske A.S.
Brøtergt. 2 – 2000 Lillestrøm

HANSASTADEN A/S
Skjoldsvei 75, 5041 Nordås

C. Kubon & Co. A/S
Postb. 65 – 5042 Fjøsanger

CITIZEN
QUARTZ UR

INTER NOR Hotell Prinsen Trondheim

Anders Utkilens Rederi A/S
5010 Bergen

Ballangen Komm. E-verk
8540 Ballangen
Vakttlf. 082 - 28 428

Tysfjord Sparebank
8282 Kjøpsvik

Ofotens Dampskipsselskap A/S
8500 Narvik

John A. Ødegaard Rev.firma A/S
6501 Kristiansund

NORGES HYPOTEKINSTITUTT
CONRAD MOHRS VEG 29
POSTBOKS 38 · 5032 MINDE
TELEFON 05/28 32 25

Disen Vaskeri
St. Jørgens vei 39, 0662 Oslo 6 - Tlf. 02/65 62 02

Sandvik Norge A/S
Tlf. 02 - 13 27 40
Postb. 54 – 1351 RUD

TORMAX AUTOMATIC
AN. THORBJØRNSEN & CO
Nordstrandvn. 115, Oslo 11 - Tlf. 02/28 74 60

STOKKA KOLONIAL
4023 Stavanger

A/S IVARANS REDERI
IVARAN LINES
Tlf. 02-33 18 30
Tollbugt. 11
0105 Oslo 1

Hotell Residence
INTER NOR
Sandnes
Tlf. 04-62 35 00, fax 04-66 32 45, 4301 Sandnes

K. Hansen
OPTIK ½ TOLLBUGT. 10 TLF. 081 - 22 204
BOKS 353 - 8001 BODØ • TLF. BUTIKK 081 - 22 204 - FAX NR. 081 - 28 383

ludvig kamperhaug a·s
SARPSBORG
Postboks 94
1713 Grålum

NIC. B. SANDBERG A/S
INGENIØRFIRMA
Pottemakervn. 2, 0954 Oslo 9
Tlf. 02 - 25 81 35
NicB

Den lille Cafe
NAF-HUSET
Storgt. 2-4-6
0155 Oslo 1

Grorud Jern og Farve
Maling–Jernvarer–Kjøkkenutstyr
Bergenvn. 2 – Oslo 9

SMV
REG. VAREMERKE
SUNNHORDALAND MEKANISKE VERKSTED
5593 Skånevik

LIC A S
Avd. Seng/Rehab
Eivind Lychesvei 19A
Boks 94
1301 Sandvika
Tlf. 02 - 54 38 50
Fax 02 - 54 65 31

Statsaut. revisor
Johan A. Ødegaard
6501 Kristiansund

Tafjord Kraftselskap
6022 Ålesund – Tlf. 071/43 311

- GARDINSØM
- MØBELPUTER
- SENGETEPPER TIL HOTELLER, SKOLER, KONTORER O.L.

A.S. LETTINDUSTRI
38 02 11
Seilev. 6, 0575 Oslo 5

Securities a.s
Invest
Autorisert fonds- og aksjemeglerfirma
Karl Johansgt. 45, 0110 Oslo 1

BRØDR. VARPE
Skarphagen 48 – 3100 Tønsberg

Technitron a.s
Vestvollvn. 10 – 2020 Skedsmokorset

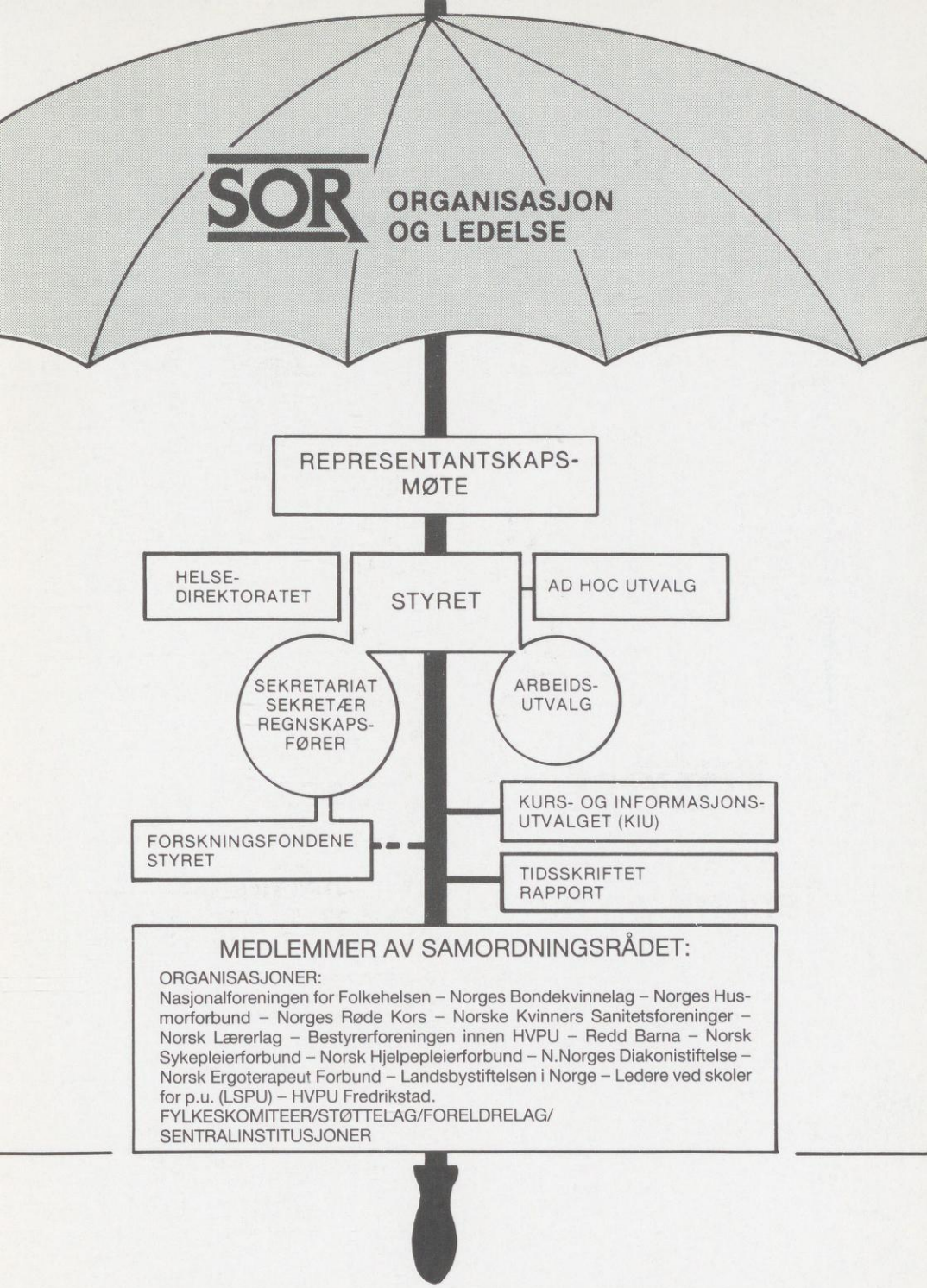
OPTIKER
ROAR WIKLUND
Elvegt. 20, 4400 Flekkefjord. Tlf. 23961

a|s Helseservice
Tlf. 088-52 633 · Boks 424 · 8451 Stokmarknes

LEIF A. LARSSEN A/S

Møre Gravmonumenter A/s
– Alt i stein –
Industrivn., 6490 Eide

KVÆRNER

SOR
ORGANISASJON
OG LEDELSE
REPRESENTANTSKAPS-
MØTE
HELSE-
DIREKTORATET
STYRET
AD HOC UTVALG
SEKRETARIAT
SEKRETÆR
REGNSKAPS-
FØRER
ARBEIDS-
UTVALG
KURS- OG INFORMASJONS-
UTVALGET (KIU)
FORSKNINGSFONDENE
STYRET
TIDSSKRIFTET
RAPPORT
MEDLEMMER AV SAMORDNINGSRÅDET:
ORGANISASJONER:
Nasjonalforeningen for Folkehelsen – Norges Bondekvinnelag – Norges Husmorforbund – Norges Røde Kors – Norske Kvinners Sanitetsforeninger – Norsk Lærerlag – Bestyrerforeningen innen HVPU – Redd Barna – Norsk Sykepleierforbund – Norsk Hjelpepleierforbund – N.Norges Diakonistiftelse – Norsk Ergoterapeut Forbund – Landsbystiftelsen i Norge – Ledere ved skoler for p.u. (LSPU) – HVPU Fredrikstad.
FYLKESKOMITEER/STØTTELAG/FORELDRELAG/
SENTRALINSTITUSJONER

1061
UNIVERSITETSBIBL. I OSLO
AVISKONTORET
DRAMMENSVN. 42
0255 OSLO 2

Utgiver:
SAMORDNINGSRÅDET –
Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for psykisk utviklingshemmede

Returadresse:
RAPPORT
Postboks 98, 3570 ÅL

Holmestrand Handelstrykkeri A/S